

ПУБЛІКАЦІЯ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2026-42-15>

УДК 930.25:94(477.4) «1945»

А. І. ФЕДОРОВА, канд. істор. наук, доц.,
доцентка кафедри філософії, історії та політології
e-mail: alla20086@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0306-7804>
Національний університет «Одеська політехніка»
пр. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

«РЕЛІГІЙНІ ДО МІСТИЦИЗМУ, ФАНАТИЧНІ ТА МІЦНО ПОВ'ЯЗАНІ З ЦЕРКВОЮ»: СТАРОВІРИ ІЗМАЇЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ОЧИМА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ (1945)

Мета публікації полягає у введенні до наукового обігу Доповідної записки про старообрядництво Ізмаїльської області. Документ підготовлений Уповноваженим Ради у справах релігійних культів при Раді народних комісарів СРСР по Ізмаїльській області О. Остапенко, датується 10 грудня 1945 р., зберігається в фонді Ізмаїльського виконавчого комітету Державного архіву Одеської області.

Методологія дослідження ґрунтується на загальнонаукових методах аналізу та синтезу, принципах історизму та об'єктивності.

Наукова новизна. Оприлюднений документ містить цінні дані про чисельність старовірів та їх соціальний склад, детально зображує уклад життя, особливості культури та побуту (зовнішній облік прибічників старої віри, здійснення церковної служби, святкування храмового дня тощо), описує ієрархічну структуру старообрядництва Ізмаїльської єпархії, демонструє відносини релігійних громад та їх очільників з радянською владою, аналізує політичні настрої старовірів регіону, які впродовж кількох десятиліть знаходилися у складі Румунії. Релігійний центр старовірів з приходом радянської влади у 1940 р. з Білої Криниці перенесений до м. Бреїла. У 1945 р. відбувається переорієнтація з Білокриницької митрополії до Московської архієпископії.

Висновки. Представлений документ заідеологізований, показує погляд на старообрядництво офіційного представника радянської влади. Передусім це зневажливе загальне ставлення до них як до «фанатиків», «містиків», неуків, «румунофілів», які протистояли радянській владі та її законам. В записці простежується складний процес реєстрації релігійних громад, залучення їх до патріотичної діяльності шляхом збору коштів, проведення цілеспрямованої роботи, особливо серед молоді, щодо подолання «релігійного фанатизму». Доповідна записка дає уявлення про інтеграцію старообрядців в радянське суспільство, подолання їх релігійної ідентичності. Подані в тексті джерела коментарі допомагають зрозуміти згадувані терміни, імена тощо.

Ключові слова: старовіри, білокриницька ієрархія, уповноважений у справах релігійних культів, Ізмаїльська область, доповідна записка, радянська релігійна політика.

Як цитувати: Федорова А. І. «Релігійні до містицизму, фанатичні та міцно пов'язані з церквою»: старовіри Ізмаїльської області очима радянської влади (1945 р.). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки.* 2026. Вип. 42. С. 191-209, <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2026-42-15>

©А.І.Федорова, 2026

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

In cites: Fedorova A. I. (2026). «Religious to the point of mysticism, fanatical, and strongly connected to the church»: Old Believers of the Izmail Region in the perception of Soviet power (1945). *V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences*, Issue 42, (191-209), <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2026-42-15> (in Ukrainian)

В умовах повномасштабної війни росії проти України старовіри України продемонстрували свою принципову проукраїнську позицію, яка протистоїть ідеології «русского мира». Вони розірвали зв'язки з Російською православною старообрядницькою церквою та вийшли з підпорядкування Московської митрополії. Водночас українські старовіри не прийняли пропозицію білокриницького митрополита Леонтія увійти до складу Древлеправославної старообрядницької церкви Румунії. Вони обрали автокефалію та, відновивши історичну назву, стали називатися Древлеправославна церква України [4; 7, с.115-116].

Старообрядництво (старовірство, древлеправославне християнство) – це особлива етноконфесійна група, прибічники якої зберегли дониконівські традиції, що були принесені на Русь із запровадженням християнства князем Володимиром Великим. Воно представляє унікальний феномен, що поєднує прихильність старим обрядам з вираженою соціальною та культурною ідентичністю. Через утиски російської влади, особливо за часів царівни Софії та Петра I, древлеправославні християни тікали за межі росії. В середині 18 ст. частина з них переселилася до Придунав'я (нинішній Ізмаїльський р-н Одеської області). Після організації Білокриницької митрополії у 1846 р. в місцях компактного проживання старовірів виникають єпископські кафедри. Зокрема, в Ізмаїлі така кафедра була заснована у 1857 р.

У міжвоєнні роки та період німецько-радянської війни Придунав'я перебувало у складі Румунії; Ізмаїльська старообрядницька кафедра підпорядковувалася білокриницькому митрополиту. З приходом на територію Бессарабії та Буковини радянських військ у 1944 р. до старовірів цих територій відряджають делегатів від Московської старообрядницької архієпископії – В. Корольова та П. Дементьєва. Їхнім завданням було дослідити становище в регіоні, з'ясувати вплив румунського володарювання, визначити настрої місцевого населення тощо для подальшої їх інтеграції до структури Московської архієпископії. У результаті розпочався цілеспрямований процес перепідпорядкування старовірських громад з Білокриницької митрополії, центр якої у 1940 р. перемістився до м. Бреїла у Румунії, до Московської архієпископії. На державному рівні справами старовірів займалася Рада у справах релігійних культів при Раді народних комісарів СРСР.

Вивчення релігійного життя в повоєнний період є важливим завданням для розуміння процесів соціокультурної адаптації та інтеграції населення до складу СРСР. Колишня Ізмаїльська область (як окрема одиниця існувала до 1954 р.) в цьому плані представляє особливий інтерес. Означена область була доволі строкатою в етноконфесійному плані. Старовіри тут компактно проживали з середини 18 ст. і склали на середину 20 ст. близько 30 % населення [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 120, арк. 15]. Це була друга за чисельністю релігійна громада області після православних [5, с. 177].

Проблема старообрядництва в різні періоди привертала увагу істориків, етнографів, релігієзнавців, філософів, мовознавців тощо. В радянські часи вивчення релігійної тематики піддавалося ідеологічному контролю. В незалежній Україні все більше науковців звертається до вивчення старовірства в Україні (С. Таранець, О. Прігарін, П. Єремєєв, А. Федорова, І. Кучерявенко, А. Сичевський, Т. Арзуманова, О. Мірошніченко та ін.). Різні аспекти релігійної політики Півдня України в повоєнний час, побіжно торкаючись і старовірів, розглядали М. Михайлуца [6], І. Верховцева [2], А. Акчебаш [1], О. Ільїн [5] та ін. Безпосередньо до історії древлеправославних християн на території Ізмаїльської області в післявоєнний період зверталася А. Федорова [10; 11]. Однак цей період в історії

древлеправославних християн Ізмаїльщини ще недостатньо вивчений. Суттєво доповнюють відомі наукові розвідки документи з фонду Ізмаїльського виконкому Державного архіву Одеської області, які не лише відображають стан релігійного життя, а й особливості його інтерпретації радянською владою.

Метою роботи є введення до наукового обігу Доповідної записки про старообрядництво Ізмаїльської області, підготовленої уповноваженим Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР по Ізмаїльській області О. Остапенко наприкінці 1945 р. [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 63-74], а також аналіз сформованого в ній образу старовірів у контексті радянської релігійної політики повоєнного часу.

Зазначимо, що короткі статистичні відомості про культові споруди старовірів з зазначенням з якого року вони функціонують, хто є служителем культу з'явилися ще у листопаді 1944 р. Проте вони містять чимало похибок, зокрема, щодо дат заснування, прізвищ священників тощо.

Підготував Доповідну записку Олексій Остапенко, який почав виконувати обов'язки уповноваженого у справах релігійних культів по Ізмаїльській області 15 лютого 1945 р. Коротка особиста біографія посадовця: двічі евакуювався з Білостоку та Воронежу, два роки до 1945 р. воював у лавах Червоної армії, інвалід війни 2-ї групи [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 2-3]. В межах своїх функціональних обов'язків О. Остапенко щоквартально подавав інформаційні звіти по Ізмаїльській області, де висвітлював діяльність релігійних громад регіону, в т.ч. і старовірів. Представлений документ вирізняється від інформаційних звітів 1945 р. деталізацією та ґрунтовністю.

Доповідна записка від 10 грудня 1945 р. адресована голові Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР І. Полянському (м. Москва) з копією уповноваженому Ради по УРСР П. Вільховому (м. Київ). Документ представляє машинописний текст російською мовою на 12 аркушах. Він містить цінні свідчення про старообрядців Ізмаїльської області, їх ієрархію, чисельність приходів, соціально-економічне становище, культурні особливості та відносини з радянськими органами влади. Попри притаманну документу заідеологізованість та наявність певних викривлених даних, він є репрезентативним свідченням того як представники радянської адміністрації сприймали старообрядство, та дозволяє реконструювати процеси інтеграції цієї конфесійної групи в радянське соціокультурне середовище.

На початку документа подається коротка історична довідка про Бессарабію (Буджак, Придунав'я), про виникнення старообрядництва та причини появи прибічників древлего православ'я у регіоні. Автор намагався з'ясувати етимологію слова «липовани», яким називають старовірів Ізмаїльської області; виводить його від назви населеного пункту. Загалом, версій походження назви «липовани» є чимало [3; 9]. Спираючись на наші польові дослідження можемо констатувати, що на Ізмаїльщині здебільшого прибічники старої віри пов'язують походження слова з деревом «липа»: «ховалися в липових лісах», «ікони писали на липових дошках».

Згідно з даними О. Остапенко в Ізмаїльській області у 1945 р. проживало близько 35–38 тис. старовірів. Хоча він сам зазначав, що вказані цифри є відносними, оскільки, по-перше, церкви не ведуть обліку парафіян, по-друге, чисельність свідомо зменшувалась з метою укривання реального доходу громади, по-третє, через острах [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 66]. Міцність старообрядства уповноважений пояснював існуванням суто старообрядських сіл (Стара та Нова Некрасівки, Муравлівка, Приморське), в містах Вилкове та Кілія, на його думку, старовіри складали до 80% населення (на нашу думку, ці дані завищені, оскільки в м. Вилкове старовіри історично складали близько 2/3 населення, а в Кілії й того менше).

Доповідна записка констатувала, що старообрядництво поділялося на різні течії та напрями. Окрім старовірів білокриницької згоди, в регіоні була ще невеличка частка безпоповців, громада яких донедавна існувала в м. Кілія та припинила своє існування через

нечисленність [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр.118, арк. 65]. Кілійські безпоповці відомі під назвою «барабульники».

Подається в документі й опис соціально-економічного становища прибічників древлего православ'я. Основним їх заняттям було рибальство, що було зумовлено географічним розташуванням поселень старовірів на березі Дунаю, лиманів та Чорного моря. У селах вони також займалися сільським господарством, городництвом та садівництвом; у містах були представлені серед ремісників, торговців та службовців. Підкреслюється низький рівень грамотності більшості віруючих та їх вірність традиційному укладу життя. Саме це, на думку уповноваженого, ускладнювало їхню соціальну мобільність та адаптацію до нових умов. Дійсно, старовіри відрізнялися своїм замкненим консервативним життям, але можемо констатувати на основі експедиційних матеріалів, що саме після війни в їх середовищі поступово з'являються мішані шлюби. Голод 1946–1947 рр. спонукав окремі родини до переселення на Захід України в пошуках кращого життя. Тобто певна мобільність в їхньому житті з'являється. Серед старовірів були й заможні люди, але чимало з них перед приходом радянської влади у 1944 р. виїхали до Румунії, пам'ятаючи радянізацію 1940 р.

Доповідна записка містить цікаві відомості про культурні особливості старовірів Ізмаїльської області. Зокрема, вони дотримувалися давніх традицій православ'я, що були відкинуті під час церковної реформи патріарха Никона середини 17 ст.; вірили у непорушність старих обрядів, святість своїх книг, вважали себе істинними християнами, що зберегли чистоту віри; називали себе «древлеправославними християнами» [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 65]. Останній термін є сьогодні офіційною назвою прибічників старої віри в Україні. Також вони визнають термін «старовіри», а від назви «старообрядці» як нав'язаної ззовні відмовилися в умовах повномасштабної війни росії проти України [4].

Релігія відігравала важливу роль у житті старовірів: вони регулярно відвідували церкву, дотримувалися всіх церковних правил та обрядів. Досить детально описується в Доповідній їх обрядовість (відвідування церковних служб, святкування храмового дня), що відрізнялася суворістю та консерватизмом. Древлеправославні християни надавали великого значення зовнішній атрибутиці – носінню бороди, традиційному одягу тощо. Особливу увагу вони приділяли збереженню старовинних ікон та книг. Уповноваженого вражало, що немає жодного будинку, де б в кожній кімнаті не було великого кіота з лампадами [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 68].

В очах уповноваженого липовани були консервативними, некультурними, відсталими та фанатичними людьми, в середовищі яких зберігається «домострой» (підпорядкування чоловіку, голові родини). Діти мали беззаперечно слухатися батьків; а в церкві така роль відводилася священнику. Священники та старости, що керували громадами, користувалися великим авторитетом та займали вагоме місце в житті старовірів, були їхніми духовними наставниками та порадиниками. В руках церковних старост та попечителів, як правило, знаходилися фінансові справи громади. Священників обирали в числа віруючих і більшість з них були малограмотними, але добре знали необхідну церковну грамоту [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 67]. О. Остапенко зазначав: «Духовенство Ізмаїльської єпархії безперечно відстале, консервативне, воно тягне віруючих до релігії, воно несе містицизм і фанатизм. Інакшим воно і не може бути, оскільки в цьому його життя, його існування» [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 69].

Аналізується в документі й внутрішня структура громад. Старообрядці білокриницької згоди мали свої церкви та молитовні будинки, які були центрами духовного життя. Існувала власна Ізмаїльська старообрядницька єпархія на чолі з єпископом Арсенієм (Онисимом Лисовим). Єпископ, на думку уповноваженого, займав «нерадянську позицію» [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк.70]. Таке недовірливе ставлення до Арсенія пов'язано з тим, що він був ставлеником єпископа Інокентія (Усова) та Саватія Славського; тісно спілкувався свого часу з «білоемігрантами» – Інокентієм (Усовим), Силуяном (Кравцовим) та Феодором Мельниковим,

які брали участь в антирадянських диспутах [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 70-71]. Зокрема, Ф. Мельников в роки радянсько-німецької війни працював в Румунській православній місії в Трансністрії з 1943 по 1944 рр.: у вересні 1943 р. він переїхав до Одеси, де читав лекції, виступав на радіо з релігійно-просвітницькими доповідями, видавав книжки тощо [6, с. 181; 9, с. 384-385].

У підпорядкуванні ізмаїльського старообрядницького єпископа у 1945 р. було 17 церков, 3 з яких представляли молитовні будинки. Також на території області існувало три монастирі – два чоловічих та один жіночий. В документі подається коротка характеристика окремих громад та їх активу. В Ізмаїльській Никольській церкві, при якій діяв єпископ, за даними уповноваженого, зосереджені «корифеї» місцевого старообрядництва, що завдавали тон всій області [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 70]. Безумовно, церкви відігравали важливу роль у збереженні старообрядницьких традицій та духовному вихованні парафіян, тому і намагалися протистояти активному насадженню нових порядків.

В Доповідній записці звертається увага на ставлення старообрядницького духовенства та активних членів громади до радянської влади. О. Остапенко зазначав, що серед старовірів були поширені антирадянські настрої. Зокрема, наводяться приклади нелояльного ставлення до радянської влади з боку окремих священників та церковних старост (протидія реєстрації громади, свідоме зменшення кількості віруючих, перешкоджання збору коштів на патріотичні цілі тощо); вказується на зв'язок окремих представників духовенства з румунською владою в період окупації, зокрема сигуранцю. На «антирадянськи» налаштованих служителів культу уповноважений збирав «компрометуючий матеріал» та передавав у відповідні органи.

Разом з цим О. Остапенко зазначав, що серед старовірів були й ті, хто готовий співпрацювати з радянською владою. Деякі з них брали участь у громадській роботі, вступали в комсомол тощо. Уповноважений підкреслював необхідність проведення цілеспрямованої роботи серед старообрядницької молоді з метою подолання релігійного фанатизму та інтеграції в радянське суспільство. Зазначав, що відступ від релігії спостерігається виключно зовнішній (наприклад, виконання нарядів в недільні та святкові дні) [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 68].

Радянська влада намагалася співпрацювати зі священнослужителями. Так, у звіті за 3-й квартал 1945 р. О. Остапенко зазначав, що інертність та індіферентність єпископа Арсенія спонукали його організувати та налагодити роботу канцелярії Ізмаїльської старообрядницької єпархії. На першому засіданні Ізмаїльської єпархіальної ради, що відбулося 17 жовтня 1945 р., секретарем канцелярії обраний І. Сичов [10, с. 126-127]. Уповноважений зазначав: «Роботу я провів через підбраного одного з найбільш відповідних служителів культу старообрядницької церкви (узгодивши питання з відповідними політорганамі)» [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 18]. Але виникає питання, яким чином вибір впав саме на І. Сичова, адже за виявленими фактами біографії його не можна віднести до «благонадійних» осіб (одружений на племінниці білокриницького митрополита Тихона; брат жив у Румунії). Про довірені відносини між І. Сичовим та О. Остапенко свідчить представлений документ, за яким можна простежити яку інформацію надавав перший уповноваженому [12, ф. Р-7746, оп. 1, спр. 118, арк. 69, 70].

Отже, представлена доповідна записка 1945 р. є цінним, але водночас заідеологізованим джерелом, що відображає офіційний погляд радянської влади на старовірів Ізмаїльської області. У документі сформовано стереотипний образ старовірів як «фанатиків», «містиків», неуків, «румунофілів», які протистоять радянській владі та її законам. Водночас джерело дозволяє реконструювати реальні аспекти життя старообрядницьких громад: їх чисельність, соціальний склад, особливості релігійної практики, внутрішню ієрархію та взаємини з владою. Простежується процес інституційного оформлення громад через їх реєстрацію, а також заходи радянської влади щодо інтеграції старовірів у соціально-політичне життя шляхом залучення до «патріотичних» кампаній, антирелігійної роботи, насамперед серед молоді. Документ є важливим джерелом не лише для вивчення старовірства, але й для аналізу механізмів

радянської релігійної політики, спрямованої на контроль, трансформацію та поступове витіснення релігійної ідентичності.

Пропонуємо ознайомитися з повним текстом документа в авторському перекладі з російської мови. Джерело не лише демонструє інтеграцію старообрядницьких громад в радянське суспільство, а й детально описує особливості їх культури та побуту. Текст публікується з поданням деяких коментарів, що допомагають зрозуміти згадувані терміни, імена тощо.

Конфлікт інтересів

Авторка заявляє, що конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису немає. Крім того, авторка повністю дотримується етичних норм, включаючи плагіат, фальсифікацію даних та подвійну публікацію.

Список використаної літератури

1. Акчешаш А. Релігійні процеси у Південній Бессарабії в 40-х – на початку 50-х рр. ХХ ст. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 52. С. 9-18. DOI 10.31909/26168774.2021-(52)-1
2. Верховцева І. Г. Церковно-державні відносини у Подунав'ї у добу радянзації краю. *Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри*. Одеса, 2011. Вип. 3. С. 316-320
3. Воротняк І. Буковинські липовани: Поява на території краю і значення етноніма в усній традиції. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія*. 2022. № 55. С. 145-154. <https://doi.org/10.31861/hj2022.55.145-154>
4. Древлеправославна Церква України відновила свою історичну назву та юридично оформила вихід з підпорядкування москві. 02.11.2022. *Державна служба України з етнополітики та свободи совісті*. URL: <https://dessa.gov.ua/ancient-orthodox-church-of-ukraine-2-november-2022/>
5. Ільїн О. І. Міське населення Ізмаїльської області УРСР в умовах радянзації (1944–1954 рр.) : дис. ... докт. філософії зі спец. 032 «Історія та археологія». Ізмаїл–Запоріжжя, 2023. 278 с.
6. Михайлуца М. І. Православна церква на Півдні України в роки Другої світової війни (1939–1945). Одеса: «ВМВ», 2008. 392 с.
7. Мишков В., Шамсутдинова-Лебедюк Т. Старообрядницька церква: аспекти життя в сучасних умовах. *Українознавчий альманах*. 2022. Вип. 31. С. 113-118. DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.31.16>
8. Таранець С. В. Липовани. *Енциклопедія Сучасної України*. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-54748>
9. Федорова А. І. Старообрядці Одеси в період румунської окупації (за матеріалами періодичної преси). *Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри*. Херсон, 2017. Вип.6. С.380-387.
10. Федорова А. Ізмаїльська старообрядницька єпархія у перші повоєнні роки (1945–1947). *Старожитності Лукомор'я*. 2021. № 2 (5). С. 124-134. URL: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2021.2>
11. Федорова А. «Обличчя» старообрядницького духовенства Ізмаїльської єпархії (друга половина 1940-х років). *Емінак: Науковий щоквартальник*, 2026. №4(52). С. 102-120. [https://doi.org/10.33782/emina2025.4\(52\).822](https://doi.org/10.33782/emina2025.4(52).822)
12. Державний архів Одеської області.

A. I. FEDOROVA, PhD (History),

Associate Professor of the Department of Philosophy, History, and Political Science

e-mail: alla20086@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0306-7804>

Odesa Polytechnic National University

1 Shevchenko av., Odesa, 65044, Ukraine

"RELIGIOUS TO THE POINT OF MYSTICISM, FANATICAL AND STRONGLY CONNECTED TO THE CHURCH": OLD BELIEVERS OF THE IZMAIL REGION IN THE PERCEPTION OF SOVIET POWER (1945)

Research aim. The purpose of this publication is to introduce a report on the Old Believers in the Izmail Region into scientific circulation. The document was prepared by O. Ostapenko, Representative of the Council for Religious Cult under the Council of People's Commissars of the USSR for the Izmail Region, dated December 10, 1945, and is stored in the Izmail Executive Committee fund of the State Archives of the Odesa Region.

Research methodology. The study is based on general scientific methods of analysis and synthesis, the principles of historicism and objectivity.

The scientific novelty. The published document contains valuable data on the number of Old Believers and their social composition, provides a detailed picture of their way of life, cultural and everyday characteristics (external registration of Old Believers, the conduct of church services, the celebration of church holidays, etc.), describes the hierarchical structure of Old Belief in the Izmail Diocese, demonstrates the relations between religious communities and their leaders and the Soviet authorities, and analyses the political sentiments of the Old Believers in the region, which had been part of Romania for several decades. With the arrival of Soviet power in 1940, the religious centre of the Old Believers was moved from Bila Krynytsia to the town of Breila. In 1945, there was a reorientation from the Bila Krynytsia Metropolis to the Moscow Archdiocese.

Conclusions. The document presented is ideologically biased, reflecting the view of Old Belief held by an official representative of the Soviet authorities. Above all, it reveals a generally dismissive attitude towards them as 'fanatics', 'mystics', the uneducated, and 'Romanophiles' who opposed Soviet power and its laws. The report traces the complex process of registering religious communities, engaging them in patriotic activities through fundraising, and carrying out targeted work, particularly among young people, to overcome 'religious fanaticism'. The report provides an insight into the integration of Old Believers into Soviet society and the suppression of their religious identity. The source comments provided in the text help to understand the terms, names, etc. mentioned.

Key words: *Old Believers, Bilokrynytsky hierarchy, Representative for religious cults, Izmail Region, report, Soviet religious policy.*

Conflict of interest

The author declares that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript. In addition, the author fully complies with ethical standards, including the inadmissibility of plagiarism, data falsification, and duplicate publication.

References

1. Akchebash A. (2021). Religious processes of Southern Bessarabia in 40-50s of the XX century. *Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities. Section Historical Sciences*, 52, 9-18. DOI 10.31909/26168774.2021-(52)-1 (in Ukrainian)
2. Verkhovtseva I. (2011). Church-state relations in the Danube region during the period of Sovietization of the region. *Southern Ukraine: ethno-historical, linguistic, cultural and religious dimensions*, 3, 316-320 (in Ukrainian)

3. Vorotniak I. (2022). The Bukovynian lipovans: Emergence on the territory of the region and the meaning of the ethnonym in the oral tradition. *History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*, 55, 145-154. <https://doi.org/10.31861/hj2022.55.145-154> (in Ukrainian)
4. The Ancient Orthodox Church of Ukraine restored its historical name and legally formalized its withdrawal from Moscow. 02.11.2022. *State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience*. URL: <https://dessa.gov.ua/ancient-orthodox-church-of-ukraine-2-november-2022/> (in Ukrainian)
5. Ilin O. (2023). Urban Population of the Izmail region of the Ukrainian SSR-under Conditions of Sovietization (1944–1954). PhD (History). Izmail–Zaporizhzhia. 278 p. (in Ukrainian)
6. Mykhailutsa M. (2008). The Orthodox Church in the South of Ukraine during the Second World War (1939–1945). Odesa: BMB. 392 p. (in Ukrainian)
7. Myshkov V., Shamsutdynova-Lebedyuk T. (2022). Old believer church: aspects of life in modern conditions. *Almanac of Ukrainian Studies*, 31, 113-118. DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.31.16> (in Ukrainian).
8. Taranets S. V. Lipovans. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. K.: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-54748> (in Ukrainian)
9. Fedorova A. I. (2017). Old Believers of Odesa during the Romanian occupation (based on periodical press materials). *Southern Ukraine: ethno-historical, linguistic, cultural and religious dimensions: a collection of scientific papers*, 6, 380-387. (in Ukrainian)
10. Fedorova A. (2021). Izmail Old Believer Diocese in the first post - war years (1945–1947). *Antiquities of Lukomorie*, 2 (5), 124-134. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2021.2> (in Ukrainian)
11. Fedorova A. (2026). ‘Face’ of Old-Rite Clergy of Izmail Eparchy (Second Half of the 1940s). *Eminak: Scientific Quarterly Journal*, (4(52)), 102-120. [https://doi.org/10.33782/eminak2025.4\(52\).822](https://doi.org/10.33782/eminak2025.4(52).822) (in Ukrainian)
12. State Archives of the Odessa Region.

Уповноважений
 Ради
 у справах релігійних культів
 при Раднаркомі Союзу
 по
 Ізмаїльській області
 «10» грудня 1945 р.
 № 3
 м.Ізмаїл

Секретно
 Голові Ради у справах
 релігійних культів при РНК СРСР –
 тов. ПОЛЯНСЬКОМУ
 м. Москва

Копія: Уповноваженому Ради у
 справах релігійних культів
 при РНК СРСР по УРСР
 тов. ВІЛЬХОВОМУ.
 м. Київ

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА

В доповіді про старообрядництво Ізмаїльської області, слід коротко зупинитися на його історичному минулому.

Це допоможе розібратися в політико-економічному обґрунтуванні старообрядництва, яке сформувало свій побут протягом минулих століть під впливом специфіки краю.

Нинішня Ізмаїльська область є частиною колишньої Бессарабської губернії – «Бессарабії», що була приєднана до Росії за російсько-турецьким трактатом у Бухаресті 16 травня 1812 року.

Християнство прийшло в Бессарабію, за свідченням давніх джерел, не пізніше I-го століття по Р.Х.

Переважна кількість населення у перші часи були молдавани, за ними за чисельністю йшли слов'янські племена.

З Росії переселилися в різні часи старообрядці, що тікали для більш вільного відправлення богослужінь за старими книгами, некрасівці з Дону, запорожці та колишні кріпаки, що йшли від своїх гнобителів-поміщиків тощо.

Люди ці осідали в Ізмаїлі, Кілії, Аккермані, Рені, Бендерах, Кишиневі та інших містах.

Сусідка Бессарабії Австро-Угорщина була центром «Білокриничного» або «австрійського» розколу.

Лише з другої половини 18-го століття було припинено вікову румунізацію бессарабського населення та почалося введення російської мови.

Подальші долі Бессарабії, аж до вступу Червоної Армії в серпні 1944 року, були залежні від румунських впливів і тенденцій, бо Румунія називала себе «Великою Румунією», впродовж близько 30-ти років проводила антирадянську пропаганду, виховувала народ у дусі, ворожому до народів Радянського Союзу, та переслідувала російський народ за розмови рідною мовою.

Сама Бессарабія була оплотом дореволюційного чорносотенства¹⁷ та білоемігрантщини¹⁸.

// Строкатість національного складу, різноманітні впливи, поєднані з багатовіковою політичною відсталістю та румунізацією населення, наклали свій відбиток – сформували своєрідну культуру та побут, зокрема, бессарабського старообрядництва.

Старообрядництво Ізмаїльської області є частиною старообрядництва колишньої «Великої Румунії».

Перебуваючи під владою румунів, старообрядці та церкви жили за статутом «Освяченого собору» від 4 травня 1836 року¹⁹.

За ієрархічною лінією вони підпорядковувалися митрополиту Білокриницької митрополії, останнім з яких був Тихон Качалкін²⁰, який нині перебуває в Румунії.

Цим статутом вони керуються і нині.

Статут складається з 6 розділів та 112 статей – в ньому коротко викладено суть віровчення, устрій церкви, її стосунки з румунською владою та державою тощо. У ньому також передбачено положення щодо монастирів.

¹⁷ «Чорносотенці» – збірна назва для низки російських монархічних й ультранационалістичних організацій, що виникли після революції 1905 р. в Російській імперії. Головна їх мета – захист монархії та боротьба з революційним рухом.

¹⁸ «Білоемігрант» – людина, яка після Жовтневого перевороту 1917 р. емігрувала з Російської імперії за кордон.

¹⁹ Вірогідно тут хибадрук. Мається на увазі Собор 1936 р. на чолі з білокриницьким митрополитом Пафнутієм (Федосеевим; бл. 1863-1939), де було прийнято рішення клопотати перед румунським урядом з приводу легалізації старообрядництва. Устав підготовлений Ф. Ю. Мельниковим, але легалізований він у Румунії лише у 1947 р.

²⁰ Тихон (Тіт Деевич Качалкін; 1879–1968). Народився в с. Нова Некрасівка поблизу м. Ізмаїл. Обраний білокриницьким митрополитом на Освяченому соборі в с. Піск 12 квітня 1942 р. Офіційною резиденцією митрополита залишалося м. Бреїла, куди митрополія переїхала у 1940 р., але Тихону, як румунському підданому, дозволялося безперешкодно приїжджати до Білої Криниці та подовгу проживати в ній. В лютому 1944 р. переїхав до Румунії остаточно. Керував білокриницькою митрополією з 1942 по 1968 рр.

Після війни 1914 року старообрядці Бессарабії, що входили до Білокриницької ієрархії за назвою Білокриницького монастиря – резиденції митрополії, разом із митрополитом стали румунськими.

Там до наших днів 1944 року перебував центр старообрядницької церкви.

У Радянському Союзі була лише архієпископія з кількома єпископами.

На території Бессарабії старообрядці проживають близько 300 років.

Перше старообрядницьке селище засноване в 1669 році в Буковині, поблизу Сучави, під назвою «Мітока-липовень» /Соколинці/, тому жителів називали «липованами».

Звідси всіх старообрядців, що приїжджали з Росії, також стали називати липованами.

В Ізмаїльському районі є суцільно липованські села, а саме: Стара Некрасівка, Нова Некрасівка, Муравлівка, Жебріяни²¹, Карячка²², Ганнівка; у містах Вилкове та Кілія налічується до 80 % старообрядців.

Свої назви села отримали з часів переселення старообрядців ще на початку 18 ст., коли кілька сотень тисяч козаків-старообрядців втекли з Росії за кордон через переслідування за релігійні переконання з Дону та Кавказу під проводом отамана Ігната Некраси²³.

Старообрядці, як відомо, беруть свій початок з часів церковного розколу за часів патріарха Московського Никона 13 травня 1667 року – на ґрунті хрещення двома пальцями та невизнання виправлених богослужбових книг і обрядів.

// Це поклато початок ворожнечі в російській церкві, розділивши її на православних, або никоніанців, які прийняли реформи Никона, та старообрядців, які відкинули ці реформи.

Останні стали називати себе древлеправославними християнами.

Жорстокі переслідування та всі обмеження прав старообрядців були скасовані за царювання Катерини II (1700-ті роки).

Переслідування призвели до поступового відмирання старообрядницьких єпископів, які могли б висвячувати священників.

Частина старообрядців, залишившись без священників, вирішила, що «запанував останній антихрист, скоро прийде Христос», піклуватися про священство немає потреби тощо.

Тому, після смерті священників «старого поставлення», ця частина старообрядців залишилася без священників і стала називатися «безпоповцями».

З ряду інших підстав виникли різні течії та напрямки – біглопоповці, федосіївці, поморці та ін.

В Ізмаїльській області переважають старообрядці БЛОКРИНИЧНОЇ ієрархії.

Безпоповці є в м. Кілії та прилеглих до нього сел, але їх кількість незначна й організувати громаду вони не можуть.

Безпоповець гр. Козлов Феокліт Спиридонович розповів – «колишній керівник громади Козлов Акіндін Федотович помер у 1944 році. Молитовний дім безпоповців, що існував понад сто років, був закритий румунами у 1942 році, і відтоді він не діє. Громада в м. Кілії розпалася, а парафіяни розібрали все начиння молитовного дому. Нову громаду безпоповці організувати не мають наміру, їх залишилося 6–7 осіб».

Ізмаїльська область становить самостійну єпархію з єпископом на чолі.

Парафій в області – 17: у містах – Ізмаїлі – 2, Вилкове – 2, Кілії – 1, Болграді – 1 та в селах Стара, Нова Некрасівка, Муравлівка, Суворовського району, Карячка, Подковка²⁴, Жебріяни, Кілійського району, Ганнівка, Бородинського району, Татарбунари, того ж району, та с. Зірочка і м. Рені обслуговуються наїздом. Така ж ситуація з парафією в м. Болграді.

Церков – 14 і три молитовні будинки – у Болграді, Рені та Татарбунарах.

²¹ с.Приморське Ізмаїльського р-ну.

²² с. Мирне Ізмаїльського р-ну.

²³ Гнат Федорович Некрасов (Некраса; бл. 1660–1737) – донський отаман, один з активних учасників повстання під проводом Кіндрата Булавина 1707–1708 рр. Після поразки повстання пішли на Кубань, а з другої половини 18 ст. з офіційного дозволу султана оселяються на Дністрі та пониззі Дунаю.

²⁴ с. Василівка Ізмаїльського р-ну.

Священників – 16, архідиякон – 1 /монах Н. Некрасівського монастиря Макаров²⁵/, диякон – 1 /СИЧЕВ І.Я.²⁶/.

В області три монастирі: 2 чоловічих – один за 10 км від м. Вилкове на узбережжі Чорного моря²⁷, 2-й у с. Нова Некрасівка²⁸ і 3-й // жіночий у с. Муравлівка²⁹.

Загальна кількість священників у них — 4, дияконів — 4.

За приблизними підрахунками в області віруючих старообрядців налічується близько 35–38 тисяч.

Ця цифра є відносною, оскільки, по-перше, церкви не ведуть обліку парафіян, по-друге, у ряді парафій цифру зменшують через бажання приховати джерела доходу, і, крім того, деякі віруючі, з остраху, відмовлялися від обліку.

За даними обліку румунської реєстрації у 1936 році Ізмаїльська старообрядницька єпархія, включаючи Кагульський повіт, нині Молдавської АРСР, мала парафій – 17, священників – 14, дияконів – 3 і парафіян 25466.

Ця цифра стосувалася парафіян церков, але не загальної кількості старообрядців, яких було до 50 тис. осіб, включаючи жінок і дітей.

Різниця приблизно в 10 тис. пояснюється, мабуть, природним відтоком з різних причин – за час вітчизняної війни частина старообрядців пішла до Червоної Армії, частина залишилася в румунській армії, деяка частина загинула на фронтах, частина виїхала до Румунії, а якась частка припадає на Кагульський повіт.

Старообрядці займаються в основному рибальством, чому сприяє розташування міст і сіл на узбережжі річки Дунай, лиманів і Чорного моря.

У селах старообрядці займаються сільським господарством, городництвом, садівництвом, у містах – ремеслами та промислами.

Є й службовці.

Основна маса старообрядців неписьменна або малописьменна.

Найбільш красномовною характеристикою ізмаїльського старообрядництва є, як не дивно, їхній загальний вигляд.

Консерватизм, відсталість і некультурність втілені в самій зовнішності старообрядця та його домашньому побуті.

Чоловіки, як у селах, так і в містах, досі, за стародавнім церковним звичаєм, носять великі бороди. Гоління не допускається – це суперечить церкві та, як вони кажуть, Богу.

У родині панує щось подібне до домострою, тобто повна і беззаперечна покірність чоловічому началу – батькові, господареві дому. Це освячено традицією і вкрай глибоко увійшло у побут.

²⁵ Феоклій (Федір Харлампійович Макаров). Народився у с. Кунича у 1912 р. У 1931 р. вступив до Архангело-Михайлівського (Ново-Некрасівського) чоловічого монастиря, дослужився там до архидиякона. Рішенням Московської старообрядницької архієпископії 1947 р. був заборонений від служіння. Неодноразово звертався з проханнями про зняття заборони, але, не дочекавшись цього, 24 квітня 1949 р. сповіщає кишинівського та тимчасово ізмаїльського єпископа Іосифа (Моржакова) про перехід в лоно православ'я. 10 грудня 1950 р. посвячений в сан диякона в кафедральному православному соборі м. Ізмаїла.

²⁶ Іван Якович Сичов. Народився в м.Ізмаїлі у 1909 р. 1938–1940 рр. – псаломщик в старообрядницькій церкві м. Галац (Румунія). З 1942 р. – псаломщик у Христо-Різдвяній церкві м. Ізмаїл. У квітні 1945 р. ізмаїльським єпископом Арсенієм поставлений дияконом в Никольський храм м. Ізмаїл. В жовтні 1945 р. обраний секретарем Ізмаїльської старообрядницької єпархії. В грудні 1945 р. отримав звання протодиякон. У вересні 1951 р. переведений до м. Одеси. 1952–1962 рр. – священник Покровської старообрядницької церкви м. Одеса.

²⁷ Петропавлівський (Вилківський) чоловічий монастир заснований у 1840-х роках на о. Піщаний поблизу м. Вилкове. З приходом радянської влади у 1940 р. монастир закривають, але в роки радянсько-німецької війни він поновлює діяльність, отримуючи фінансову допомогу від румунської влади. Остаточо ліквідований влітку 1948 р.

²⁸ Архангело-Михайлівський (Ново-Некрасівський, Кугурлуйський) чоловічий монастир заснований в 1863 (1866) р. З травня 1947 р. знаходився в запустінні (чимало майна було розкрадено в часи голоду 1946–1947 рр.), служба в монастирській церкві не відбувалась. Наприкінці 1949 р. монастир офіційно ліквідовують.

²⁹ Муравлівський жіночий монастир на честь Усікновення Глави Іоанна Предтечі заснований та освячений у 1909 р. єпископом Бессарабським і Ізмаїльським Петром (Івановим). У 1951 р. остаточно закритий радянською владою.

Батько і чоловік домінують не тільки вдома, але й у церкві.

Церква у них єдине джерело морального й етичного начала.

Звідси зрозуміла роль священника та його вплив на парафіян.

// За традицією – духовенство обирається з-поміж віруючих.

Священники та інші служителі культу здебільшого неосвічені й малограмотні.

Вони повинні знати лише необхідну церковну грамоту.

З 16 священників Ізмаїльської області лише четверо мають нижчу духовну освіту – у селі Ганнівка – Коновалов Лука Георгійович³⁰, у с. Подковка Кілійського району Тупікін Потапій Петрович³¹, у селі Ст. Некрасівка, Суворовського району Філіпов Федір Калістратович³² та в Ізмаїлі Сосін Ілля Іоакимович³³. Інші, включаючи єпископа, — самоучки та духовні книжники.

Інтелігенція, якщо її так можна було назвати, до 1944 року складалася з торговців, купців, великих землевласників, орендарів тощо.

Більшість цих людей виїхала за межі СРСР.

Решта, досить незначна частина грамотних старообрядців, не становить інтелігенції та представляє службовців та робітників.

Усі вони релігійні до містицизму, фанатичні й міцно пов'язані з церквою.

Для характеристики культури та побуту слід завітати до старообрядницької церкви в неділю або на храмове свято.

Як у містах Ізмаїлі, Вилковому, Кілії, так і в селах, де я спеціально бував, картина, приблизно, наступна:

«До середини церкви, у першій її половині, стоїть святково вбрана, у хустках, густа юрба барвистих жінок і дітей.

Попереду, ближче до вітваря та біля криласів, окремо від жінок, стоять чоловіки.

На обох криласах також тільки чоловіки.

На криласі, стоячи, просто «кричать» з дикими завиваннями, що роздирають душу, тупі обличчя так званих «хористів». Для годиться перед ними ноти³⁴.

³⁰ Лука Георгійович Коновалов. Народився у 1880 р. у с. Ганнівка. 1907–1910 рр. навчався у м. Кременчук. З 1912 до 1918 р. працював у м. Москва по наймах; до 1930 р. був півчим при старообрядницькій церкві Рогозького кладовища. У 1930 р. ізмаїльським єпископом Феогеном поставлений священником у рідне с. Ганнівка.

³¹ Потапій Петрович Тупікін. Народився у 1884 р. в м. Ізмаїлі. З 1895 по 1899 р. навчався у церковнопарафіяльній школі м. Ізмаїл. 25 січня 1925 р. поставлений єпископом Феогеном у священники с. Подковка (Василівка) до храму Дмитрія Солунського.

³² Феодор (Федір) Калістратович Філіпов (1883–1951). Народився у с. Хутір (Румунія) в родині старообрядницького священника Калістрата Пилиповича. Закінчив румунську 4-х класну початкову школу, вивчав церковнослов'янську грамоту та іконописну справу. 1911–1916 рр. – псаломщик старообрядницької церкви в м. Галац. З 1917 р. – пономар в старообрядницькій церкві Різдва Христового в м. Ізмаїл. У 1920 р. посвячений єпископом Феогеном в сан священника с. Стара Некрасівка. В серпні 1949 р. переведений до м. Балта.

³³ Ілля Іоакимович Сосін. Народився в м. Оргіїв Кишинівської області у 1887 р. Закінчив церковнослов'янську школу. 1909–1924 рр. – пономар в Покровській церкві м. Кишинів. 1924–1926 перебував у м. Оргіїв. У 1926 р. повернувся до служби в Покровській церкві м. Кишинів, де посвячений у диякони у 1930 р. єпископом Феогеном. У 1934 р. поставлений у священники митрополитом Пафнутієм на м. Кілію. У вересні 1945 р. переведений до Ізмаїльської Різдвяної церкви. Однак у листопаді повернувся до Кілії через стан здоров'я. 25 грудня 1945 р. подав у відставку. 1949 р. – заарештований за обвинуваченням в контрреволюційній агітації та пропаганді, засуджений на 10 років ВТТ. Після амністії з 1955 р. проживав в м. Кілія. У 1959 р. призначений священником в с. Стара Некрасівка. Чотирикласну румунську початкову школу закінчили також священники м. Вилкове (Різдвяна церква) – Сипаткін Моїсей та с. Приморське – Детков Симеон. Тому можемо констатувати, що дані доповідної містять часом неточну, неперевірену інформацію.

³⁴ Таке враження на уповноваженого справляв знаменний або крюковий спів. Знаменний спів – система давніх православних культових співів XII–XVII ст. Назва походить від старослов'янської назви співацького знака – «знам'я». Знаменна нотація (або крюкова нотація) була створена на основі візантійської безлінійної невменної нотації. Знаки цієї нотації називали «знаменами» або «крюками». Знаки цієї нотації звичайно складалися з великого чорного крюка або риски та кількох маленьких чорних крапок, ком і ліній поблизу крюка або перетину з гачка. Деякі знаки можуть вказувати лише один звук, інші – від 2 до 4 звуків, а деякі цілу мелодію до 10 нот, зі

Несамовиті, колінопокренені молитви та швидкі до поясу двоперстні хрести, прикладання до руки напівграмотного, неосвіченого єпископа та настільки ж «грамотних» священників — найкращий показник фанатизму віруючих та їхнього культурного рівня.

Найбільш дику, архаїчну картину являють собою парафіяни сільських церков – у довгих каптанах, довговолосі, з великими бородами, що падають на коліна і ревуть загальним хором молитви.

Релігія та обрядовість настільки вкоренилися в побут цих людей, що буквально скрізь, а особливо в церкві, вони хрестяться з будь-якого приводу та без приводу; у церкві, точно за командою, разом, як один, падають на коліна, швидко, в пояс, розмашисто, безперервно хрестяться й особливо ввічливо ставляться до свого «пастиря» – «духовного отця» /священника/, який в окремих випадках навіть наказує в церкві виконувати вид обряду – падати на коліна³⁵, хреститися тощо.

// Цікавою та показовою є картина святкування храмового дня.

Після церковної служби влаштовується обід. У цьому випадку обряд однаковий і в місті, і в селі.

Запрошуються гості – тільки чоловіки, жінок, як правило, не запрошують.

На довгих столах розкладають готову їжу. Тарілок та іншого посуду не використовують.

Біля кожного гостя шматок хліба і рідко у кого виделка. Загальною чаркою, точніше склянкою, обносять гостей вином, а потім відбувається трапеза. Відбувається рясне пиття, після якого нерідкі бійки /випадок у с. Н. Некрасівка на храмовий день.../.

Починається обід спільною хоровою молитвою зі святословіями, закінчується такою ж молитвою зі здравицею, а часто молебнем у церкві. На храмових святах зазвичай присутній єпископ, щоб «трохи підробити...».

Не менш характерна ворожнеча старообрядців із православним населенням, виключно на релігійному ґрунті.

Ці приклади достатньо говорять самі за себе і є безперечним доказом відсталості, консерватизму та фанатизму.

А хіба великі образи старозавітного розпису на простих дошках у вигляді потворних викривлених облич «святих»³⁶ не характеризують побуту та фанатизму віруючих?

Можна впевнено сказати, що в Ізмаїльській області немає жодного старообрядницького будинку, в якому не було б у кожній кімнаті великого кіота з лампадами тощо...

Навіть окремі службовці наших радянських установ, які претендують на інтелігентність, обов'язково мають у квартирі кіюти на кілька ікон з восьмикінцевими хрестами тощо.

Причому вони вважають своїм обов'язком відвідати церкву та віддати належну данину попу та богу.

З обстежених окремих парафій та неодноразових бесід зі старообрядцями доводиться дійти висновку, що досі в селах та й у м. Ізмаїлі поки ще немає різкого перелому у бік відходу від церкви.

Якщо й спостерігається відкол певної частини молоді, а подекуди людей похилого віку, то він у більшості поки ще зовнішній, бо рутинна сім'я, батьків тягне їх назад до церкви та найчастіше відбувається через штучне відволікання від церкви, на кшталт виконання у недільні та святкові дні нарядів сільради та інших робіт, але не через переконання.

складною ритмічною структурою. У знаменному співі немає пауз, зупинок, всі піснеспіви виконуються безперервно.

³⁵ У службі старовірів виділяють 4 види поклонів: 1) «звичайний» – уклін до грудей чи до пуза; 2) «середній» – поясний; 3) малий земний уклін – «метання»; 4) великий земний уклін – проскинеза. Для виконання земних поклонів використовують подручник – килимок квадратної форми (тонка подушка), на який кладуть руки та голову під час поклонів. Саме земні поклони викликають завжди нерозуміння у сторонніх осіб.

³⁶ Ще у полемічних творах протопопа Авакума про іконопис вказувалося на західне (католицьке) походження «нових» ікон і жорстко критикувалося «живоподобіє» в роботах сучасних йому. Ікони старовірів писалися виключно на дереві та характеризувалися, як правило, темними ліками.

Характерні відносини попечителів церкви – старост – до священників і до церкви.

Попечитель, староста – повний господар церкви, він – фінансовий, а // місцями «духовний вождь» парафії, він не довіряє священнику фінансових питань, а, навпаки, йому диктує.

У старообрядців взагалі церковний староста-попечитель – фактичний оплот «фінансового єдинодержавства церкви», якщо можна так висловитися.

Наведені міркування підказують, що для реального відходу Ізмаїльського старообрядництва від релігійного фанатизму потрібна глибока поступова суспільно-масова робота, і особливо серед молоді.

Бо переважна більшість молоді ідеологічно пов'язана з церквою та релігійна.

Проте, в окремих селах, як Стара Некрасівка, Нова Некрасівка, Муравлівка, у м.м. Ізмаїлі, Вилковому та Кілії та ін. є чимало молоді зі старообрядців, залученої до громадської роботи, до комсомолу та іншої, часом антирелігійного характеру.

Старообрядницький диякон Нікольської церкви м. Ізмаїла СИЧОВ Іван Миколайович³⁷ розповів:

«У серпні 1945 року єпископ Ізмаїльський ЛИСОВ Арсеній Пилипович³⁸ їздив до м. Кишинів. Там священник Дементьєв Понкратій³⁹ повідомив, що старообрядницький собор буде після спеціальної поїздки до Румунії до митрополита Тихона Качалкіна. Дементьєв дав зрозуміти, що делегатом до Румунії буде він».

Ця обставина проливає світло на ставлення бессарабського, явно румунського, старообрядництва до наших релігійних заходів і до Московського старообрядницького центру.

Старообрядці добре знають, що Тихон Качалкін вороже ставиться до Радянської влади, добровільно залишив межі СРСР та є румунофільським вождем старообрядницького духовенства.

Духовенство Ізмаїльської єпархії безперечно відстале, консервативне, воно тягне віруючих до релігії, воно несе містицизм і фанатизм.

Інакшим воно і не може бути, оскільки в цьому його життя, його існування

За даними реєстрації всіх старообрядницьких церков по області – 17, з них молитовних будинків – 3. Усі вони діяли до моменту реєстрації. Нових молитовних будівель та громад, відкритих Радою, в області немає.

Соціальний склад віруючих різний – міська маса переважно робітнича і менша частина службовці.

У м. Ізмаїлі їх можна розділити по двох парафіях-церквах Різдва Богородиці та Нікольської.

Перша церква обіймає 60 дворів із населенням до 250 чол.

Її парафіяни переважно рибалки та робітники, чому потужність її невелика.

// Нікольська церква охоплює основну масу старообрядницького населення м. Ізмаїла.

Тут зосереджені «корифеї» місцевого старообрядництва, що задають тон усій області. При ній перебуває єпископ Лисов.

³⁷ По батькові вказано невірно. – Якович.

³⁸ Арсеній (Онисим Пилипович Лисов (1885–1960). Народився в м. Теленешти. Навчався в церковнослов'янській школі, закінчив 2 класи світської початкової школи. З 1901 р. виконував обов'язки пономара у рідному містечку. У 1907 р. поставлений у псаломщики. 30 травня 1912 р. був посвячений в сан священника єпископом Балтським та Одеським Кирилом (Політовим). 1919 р. єпископом Інокентієм (Усовим) переведений до с. Ганнівка, в 1929 р. – до м. Вилкове, де прослужив в старообрядницькій Святонікольській церкві до 1940 р. У 1940 р. за дорученням митрополита Силуана єпископи Інокентій (Усов) та Тульчинський Саватій поставили його в сан єпископа на Ізмаїльську кафедру. У квітні 1947 р. за станом здоров'я просить знайти йому заміну. Тимчасово Ізмаїльська єпархія ввірена в управління кишинівського єпископа Іосифа (Моржакова). Але як окрема одиниця Ізмаїльська кафедра вже більше не існувала. Якщо на перших порах єпископ Арсеній жив в м. Ізмаїл, то у 1950 р. його відправили до с. Ганнівка, де він і помер.

³⁹ Панкратій Степанович Дементьєв (1897–1959) – настоятель Покровського старообрядницького храму в м. Кишинів. Прибув з Москви до Кишинева 29 грудня 1944 р. за благословінням архієпископа Іринарха (Парфьонова) як заступник єпископа.

Ця церква налічує до 6500 віруючих. Вона має одного священника та одного диякона.

Піклувальна рада цього кафедрального собору складається з 3-х осіб. Ці люди заслуговують на окрему характеристику. Вони є взірцем консерватизму та антирадянських настроїв.

Так, священник Нікольської церкви Леонов Купріян Кондратійович⁴⁰ розповів: «у відповідь на наші неодноразові розмови та цілком коректний підхід щодо питання патріотичних зборів три названі попечителі, особливо Душаков і Бочаров, поширили серед віруючих версію, що уповноважений накладає на церкву непосильні податки, щось на кшталт контрибуції, що вони /попечителі/ не можуть далі терпіти претензій на всілякі патріотичні збори тощо. Вони викликали з Кишинєва священника Дементьєва Панкратія і скаржилися йому, що уповноважений безперервно вимагає грошей на патріотичні цілі, на що вони зібрали, нібито, 15-18 тис. руб. Дементьєв у відповідь повідомив їм, що він зібрав і здав державі за свою значно меншу громаду 40 тис. руб. Це їх збентежило. Однак подальші спроби в зазначеному напрямку активного духовенства попечителі зустрічають вороже, що зриває заплановані заходи».

Водночас згідно з заявою того ж священника та диякона Сичова, у касі Нікольської церкви є заощадження до 250 тис. руб.⁴¹

Таку ж нерадянську позицію займає єпископ Лисов, який взагалі ніякої роботи не веде та свою роль зводить лише до особистих і корисливих інтересів.

Для характеристики єпископа Лисова наводжу уривок з його звернення до свого духовенства від 23 листопада ц.р. зі збереженням орфографії: «Аз смиренный єпископ Арсеній Измаильский, избранный Богом и народом на служение св. церкви и вручен мне св. жезл правления управляют св. церковью над священниками и народом, и учитъ всех христіянству закону. Преступающих же христіанский закон наказывают по законным правилам не только простой народ, но и священных лиц. И быть по закону и по слову Спасителя Христа Бога. Свет мира и соль земли. Народ не должен властвовать надо мной, а я над народом и управляют им, также и над священниками». (Я, смиренный єпископ Арсеній Ізмаїльський, обраний Богом і народом для служіння Святій Церкві, отримав від Нього святий жезл управління, щоб керувати Святою Церквою над священниками та народом і навчати всіх христіянському закону. А тих, хто порушує христіянський закон, карати за законними правилами не тільки простий народ, але й священнослужителів. І бути згідно із законом та словом Спасителя Христа Бога. Світло світу та сіль землі. Народ не повинен панувати наді мною, а я над народом і керувати ним, а також над священниками.)

Цей документ настільки красномовний, що не потребує коментарів. Він якнайкраще показує далеко не смиренне обличчя смиренного єпископа Лисова та його внутрішній світ.

Та й чи можна очікувати від нього та йому подібних чогось іншого?

Що являють собою Лисов та інші священники в минулому.

Звернемося до розповідей самих же служителів культу.

В епоху румунської окупації, розповів диякон Сичов, що, до речі, підтверджується самим статутом від 1935 року⁴², старообрядницька церква була румунською. За останні 15-20 років до 1944 року вона очолювалася білоемігрантами, які втекли з СРСР – Інокентієм

⁴⁰ Купріян Кіндратович Леонов народився у 1899 р. в с. Муравлівка. У 1932 р. на прохання Муравлівської громади поставлений в диякони. 6 грудня 1941 р. висвячений в сан священника єпископом Арсенієм та направлений в м. Тирасполь. У 1942 р. переведений в м. Ізмаїл у Різдва церкву, де прослужив до 1944 р., потім переведений до Святонікольської церкви. У 1945 р. призначений заступником єпископа.

⁴¹ Отримані свідчення не минули без уваги. Вже наприкінці 1945 р. Ізмаїльський міський фінансовий відділ вимагав від єпископа Арсенія сплатити за єпископську місію податок у розмірі 13715 руб. за 1945 р. в термін до 1 січня 1946 р. Єпископ таких коштів не мав і змушений був звертатися по допомогу до всіх громад єпархії.

⁴² Знову похибка. Вірогідно йдеться про згаданий раніше устав 1936 р.

УСОВИМ⁴³, Силуяном // КРАВЦОВИМ⁴⁴ та начотчиком Федором Мельниковим⁴⁵. За дорученням румун, вони – /Інокентій та Силуян – колишні єпископи/ влаштували публічні антирадянські диспути, лекції, доповіді тощо, в 1936-37 рр. вони намагалися старообрядницьку церкву приєднати до румунської, але викликали невдоволення віруючих та були вигнані. Федір Мельников систематично проповідував суто антирадянські ідеї та мав прихильників серед старообрядців. /Мельников втік за кордон/. Арсеній Лисов – ставленик згаданого померлого єпископа Інокентія та Саватія Славського /у Румунії/.

Звідси поняття його ідеології. Колишній священник Нікольської церкви м. Ізмаїла Тимофєєв Іван⁴⁶, який виїхав до Румунії, зустрічав румунів з хлібом-сіллю, вів антирадянську пропаганду, проводив румунізацію старообрядництва.

Митрополит Тихон Качалкін, пасічник села Ст. Некрасівка, виїхав до Румунії як противник радянської влади, займався румунізацією старообрядництва⁴⁷ та активно підтримував усі акції румунів проти радянської влади. За свідченням віруючих та письмовими заявами громадян м. Кілії священник Сосін Ілля Акимович, нині переведений до Різдвяної церкви м. Ізмаїла, був працівником румунської сигуранці, за його донесеннями румуни заарештовували священника Ісарева, він відкрито вів антирадянську пропаганду, дві його дочки працювали в сигуранці, разом з якою виїхали до Румунії, де перебувають і зараз.

Друге місце після Ізмаїла за чисельністю населення та антирадянськими настроями посідає старообрядництво м. Вилкове з тією лише різницею, що там духовенство відірване від центру і веде більш хитру політику.

Вилківське старообрядництво розбите на дві парафії по двох церквах або, як називають липовани, «магалах» — парафія Різдвяної церкви та парафія Нікольської церкви.

Основне заняття населення — рибальство, і невелика частина — кустарі та ремісники.

На чолі церковних старост стоять досвідчені закоренілі старообрядці, дух яких пронизаний «Старим Завітом», релігією, в яку ці люди вросли.

⁴³ Інокентій (Іван Григорович Усов; 1870–1942). 1903–1920 рр. – єпископ Нижньогородський та Костромський. У 1920 р. емігрував до Румунії, опікувався Кишинівською єпархією. 1921 р. після смерті білокриницького митрополита Макарія на Освяченому Соборі обраний митрополитом, але у травні 1922 р. висланий із Румунії як людина що не має румунського громадянства. Жив у Королівстві сербів, хорватів і словенців. Від 1923 р. знову очолював Кишинівську єпархію. У 1940 р. коли Бессарабія відійшла до СРСР, залишив Кишинів та оселився в м.Тульчі (Румунія). Від 1940 р. – єпископ Тульчинський. 10 травня 1941 р. зведений у сан митрополита білокриницького, але влітку того ж року висланий у м. Ясси (Румунія), а згодом – на хутір Писк, де і помер.

⁴⁴ Силуян (Стефан Ки(у)пріянович Кравцов; 1870–1941). Народився в м. Тирасполь в родині уставщика. Наприкінці 1890-х років єпископом Одеським і Балтським Кирилом (Політовим) поставлений дияконом, у 1900 р. – священником Покровського храму м. Одеси, у 1906 р. – протоієреєм. Після приходу до влади в Одесі більшовиків у 1920 р. був заарештований. У 1931 р. емігрує до Румунії. Служив в Успенському храмі м. Кишинів. У 1935 р. єпископом Інокентієм (Усовим) поставлений на Ізмаїльську кафедру, а у 1939 р. обраний білокриницьким митрополитом.

⁴⁵ Федір Юхимович Мельников (1874–1960) – відомий старообрядницький начотчик, автор ґрунтовної монографії з історії древлеправославної церкви. У 1930 р., рятуючись від радянської влади, переплив р. Дністер і опинився на території Румунії. В 1930-ті роки проживав в Ізмаїлі. Був секретарем Білокриницької митрополії. У 1943–1944 рр. працював у Румунській православної місії в Одесі. Останні роки життя провів в Мануйлівському монастирі (Румунія).

⁴⁶ Іван Тимофєєв (1891-1985) в Румунії оселився на хуторі Писк, де священнодіяв в церкві Святого Ніколи. З 1958 по 1960 рр. був Славським, а з 1960 по 1968 рр. –Тульчинським єпископом, а з 1968 по 1985 р. – білокриницьким митрополитом, відомий під іменем Юсаф.

⁴⁷ Це твердження хибне, бо митрополит Тихон активно боровся з насадженням румунською владою нового календаря, за що відсидів у в'язниці. Навіть знаходячись в таборі митрополит Тихон звертався до маршала Антонеску з приводу недоцільності та неможливості старовірам переходити на новий стиль. Заступником митрополита став і керівник Православної Місії в Трансністрії митрополит Віссаріон (Пуя), який у квітні 1943 р. звертався до Антонеску з проханням звільнити Тихона, акцентуючи політичну доцільність цього жесту та похилий вік митрополита. Вірогідно, на цей крок його напоумив Федір Мельников, який на той час жив в Одесі та працював в Румунській православної місії.

Різдвяну /соборну/ церкву обслуговують два священники – протосвященник – Кірсанов Максим Моїсейович⁴⁸ і священник Сипаткін Мойсей Маркович⁴⁹. Другу – священник Сухов Євпсихій Єфимович⁵⁰.

Для реєстрації цих церков знадобилося близько 6 місяців. Вони буквально уникали реалізації цього заходу⁵¹.

У перші дні своєї роботи я виїхав до Вилкова, зібрав духовенство та старостат обох церков, провів с ними розлогу бесіду, роз'яснив мету та завдання реєстрації, надав форми тощо. Зустрів досить холодне та обережне ставлення до себе і лише через п'ять місяців змусив зареєструватися.

Тут були елементи недовіри, страху, ігнорування тощо, тобто все свідчило про те, що церковне керівництво проти політики радянської влади щодо церков.

// На першому прийомі в мене, зустрівши коректне і культурне ставлення, вони заспокоїлися, вибачилися і переконалися в серйозності моїх вимог.

Не менш характерну позицію вони зайняли щодо Вилківського монастиря. За 10 км від м. Вилкове знаходиться Петропавлівський чоловічий старообрядницький монастир, у якому мешкають 10 ченців-старців, зовсім непрацездатних і старих.

Цей монастир, що займає окраїнне розташування біля берега Чорного моря, не становить будь-якої духовної цінності.

На його території знаходиться гарний фруктовий сад із 300 дерев /2-2,5 га/.

Через відсутність робочої сили сад прийшов у запустіння і став неврожайним.

Я дуже обережно поставив питання про передачу господарства монастиря Міськраді та переведення старців у Ново-Некрасівський монастир, де цілком достатня база для їхнього існування.

Духовенство, не бажаючи накликати на себе хоча б тіль невдоволення моєю пропозицією, розуміючи безпідставність існування монастиря, апелювали до своїх товариств і через своїх попечителів та настоятеля монастиря Ізотова⁵² подали скаргу на розорення монастиря розквартированим там прикордонним загonom, на необхідність прибрати його звідти тощо⁵³.

Для посилення вони відправили туди одного молодшого ченця.

Насправді всі їхні клопоти впираються в економічні мотиви.

Водночас монастир – гніздо відживших антирадянських ханжів, які живуть з імям Тихона Качалкіна та іншої контрреволюційної погані Славського та інших старообрядницьких монастирів у Румунії.

Такою ж характерною є поведінка протосвященника Кірсанова, який свідомо приховав дійсну кількість дворів своєї парафії, та назвав мені цифру – 260, тоді як тут же я встановив понад 600 дворів.

Все це говорить за дволичність вилківського духовенства та повну неможливість їм довіряти навіть у дрібницях.

Звідси зрозумілий їх вплив на своїх парафіян, безсумнівне єзуїтство та зухвалий консерватизм.

⁴⁸ Похибка в написанні по батькові. Максим Єлисейович Кірсанов, 1880 р.н. У 1909 р. єпископом Кирилом (Політовим) поставлений дияконом, у 1936 р. білокриницьким митрополитом Пафнутием – священником; служив в церкві Різдва Богородиці м. Вилкове. У 1951 р. був направлений в Одесу на допомогу немолодому та хворому священнику Покровської церкви Авраамію Катанкову, але священники не знайшли порозуміння.

⁴⁹ Моїсей Маркович Сипаткін (1912–1985). Поставлений в диякони у 1937 р. єпископом Силуяном (Кравцовим), у священники – у 1941 р. єпископом Арсенієм. Неодноразово піддавався утискам з боку румунської влади за відстоювання старого стилю.

⁵⁰ Євпсихій Єфимович Сухов народився у 1910 р. у с. Свистовка (Румунія). Одружився з дочкою старообрядницького священника с. Періправа. У 1934 р. призначений псаломщиком в старообрядницьку Петропавлівську церкву м. Суліна. 1935–1940 рр. – псаломщик Різдвяної церкви м. Вилкове. У 1940 р. висвячений єпископом Арсенієм священником Нікольської церкви м. Вилкове

⁵¹ Остерігалися реєстрації майже всі церкви. Якщо перші громади в регіоні були зареєстровані у квітні 1945 р. – Новонекрасівська та Ізмаїльська Різдвяна, то більшість (і Вилкове не було виключенням) – в червні 1945 р.

⁵² Климентій Феодулович Ізотов народився у 1889 р. в м. Вилкове. Ієродияконом поставлений єпископом Феогеном у 1921 р., священноіноком – у 1927 р. Служив у Петропавлівському монастирі до його закриття.

⁵³ На першому єпархіальному зібранні підіймалося питання монастирів, де єпископ Арсеній категорично виступив проти об'єднання чоловічих монастирів. Розташування прикордонного загону на території монастиря дійсно дошкуляло монахам. Вони скаржилися на копання окопів, вирубку лісу, спустошення городів, самовільне користування солдатами їх врожаєм тощо.

Зокрема, Вилкове налічує до 7000 віруючих старообрядців, здебільшого заможних і згуртованих між собою на релігійному ґрунті.

Ще більш неополітичну позицію займали щодо реєстрації священники м. Кілії – Ісарев⁵⁴ та Сосін⁵⁵.

Впродовж 10 років між двома священниками м. Кілії однієї парафії, Ісаревим і Сосіним, точилася боротьба, яка розділила парафіян на прихильників кожного з них. Причиною боротьби були економічні питання та боротьба // за владу. Кожен з них прагнув схилити на свій бік якомога більше людей. Справа доходила до відкритих сутичок старообрядців, в одній з яких «загинув на полі бою» один із віруючих. На жаль, ніхто не займався ліквідацією джерела зарази, яка фактично гніздилася в полах. Вони в церкві розпалювали народні пристрасті та нацьковували віруючих. Це переросло в антирадянські дії, і я був змушений втрутитися.

Після розслідування довелося відправити до Ізмаїла священника Сосіна, а отримані від нього матеріали про минулу діяльність передати за належністю, де ними нині займаються.

Однак, попри переведення Сосіна до Ізмаїла, за його особистим бажанням, він знову продовжує жити в Кілії та займається колишньою сваркою та цькуванням⁵⁶.

У пошуках виправдання він прислав мені заступника від кілійських старообрядців, які подали клопотання на захист Сосіна, підписане його прихильниками у кількості 356 осіб.

Не менш підлу політику проводить Ісарев. Він не може миритися з конкурентом, яким тепер став новий молодий священник Колодєєв⁵⁷, що замінив Сосіна.

Ісарев попри обіцянку, дану єпископу, продовжує приховане цькування Колодєєва та створює нестерпні умови життя й роботи. Про це розповідає Колодєєв.

Таку ж підступну, єзуїтську позицію зайняв Ісарев щодо реєстрації церкви (він – настоятель парафії), свідомо залягнувши її до 28 червня 1945 року.

Висновки зрозумілі. Щодо Ісарєва надано відповідні вказівки.

Священники Ізмаїльської області досить рельєфно представлені в загальних рисах, але наведу деякі характерні штрихи щодо окремих постатей.

Староста Старонекрасівської церкви Суцляков повідомив: «по поверненні з Києва єпископ висловлював думку, що уповноважений, як він зрозумів із розмови з тов. Вільховим, не має права втручатися в побутові питання духовенства та їхню поведінку. На цій підставі священник с. Ст. Некрасівка Філіпов Федір на мій виклик не з'явився і заявив, що він Уповноваженому не підкоряється.

Цей же священник відмовляв віруючого Маслова посвячуватися в диякони, оскільки «реєстрація церков і вся політика радянської влади щодо релігії є тимчасовим явищем, і недалекий той момент, коли церкви закриють, попів розженуть тощо».

За розповідями псаломщика цієї ж церкви Ларченкова – Філіпов був близький до румунів, приймав у себе румунських військових і досі під зовнішньою лояльністю ховається румунофіл і антирадянський діяч.

Водночас Філіпов пристойний іконописець, його працями розписана вся Старонекрасівська церква. Це, однак, не заважає йому пиячити у свої 62 роки, на що систематично скаржаться староста та парафіяни.

// Загійне пияцтво – уділ майже всіх священників у області. До речі, днями, внаслідок запою, помер священник села Карячка Савін Омелян Іванович.

Цим не вичерпується список і характеристика священників області, але всі вони, за винятком нині висвяченого Колодєєва Онуфрія Афанасійовича, були висвячені прорумунськими єпископами й тою чи іншою мірою мали відношення до антирадянської діяльності, яку вони проводили.

Така ж картина в старообрядницьких монастирях, причому, якщо два чоловічі монастирі – фактичний притулок віджилих, непрацездатних, але майже завжди нетверезих старців-ханжів, то жіночий монастир – скупчення прихованих антирадянських фанатичок, працю яких можна з користю перенаправити на радянські потреби.

⁵⁴ Андрій Афанасійович Ісарев, 1872 р.н. У 1909 р. єпископом Петром (Івановим) поставлений дияконом, у 1930 р. єпископом Інокентієм (Усовим) – священником, у 1945 р. єпископом Арсенієм – протоієреєм.

⁵⁵ Ілля Іоакимович Сосін, 1887 р.н. У 1930 р. ізмаїльським єпископом Феогеном поставлений дияконом, у 1934 р. білокриницьким митрополитом Пафнутієм – священником.

⁵⁶ Конфлікт між А. Ісарєвим та І. Сосіним тривав не одне десятиріччя, і ніхто не міг цьому завадити.

⁵⁷ Онуфрій Афанасійович Колодєєв. Народився в с. Нова Некрасівка у 1911 р. В 12 років по смерті батька відданий на виховання в монастир в рідному селі. У 1945 р. поставлений дияконом, а згодом і священником на м. Кілія єпископом Арсенієм.

Про стан господарства монастирів я раніше представив спеціальну доповідь⁵⁸. Там же є відомості про настоятелів монастирів і служителів культу в них.

На додаток до сказаного раніше слід повернутися до ізмаїльських попечителів Нікольської церкви.

Попечителі Нікольської церкви ДУШАКОВ, БОЧАРОВ, висловлюючи думки суспільства, неодноразово порушували питання про організацію духовної школи або курсів з підготовки священників чи інших служителів культу. Про це ж просив єпископ Лисов.

Ці люди дуже стурбовані відсутністю підготовлених кадрів і під виглядом хору вербують молодь для зазначеної мети.

Щодо організації хору мені подано заяву від 16/XI-1945 року⁵⁹.

Поряд із викладеним за час моєї роботи зібрано і перераховано до Держбанку на поточний рахунок у фонд Червоної Армії та інвалідів Вітчизняної війни по Ізмаїльській єпархії 85 тис. руб.

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Вилківський чоловічий монастир зберігає мощі перших християн, що даються приблизно V століттям, мучеників — Галідая та Гаргая, які прибули з Персії. Дві Вилківські церкви зберігають мощі мученика Дада, причому в Різдяній церкві знаходиться нога без стопи, а в Нікольській — коліно.

Ново-Некрасівський монастир має ікони старовинного письма — 12 свят.

У церкві села Стара Некрасівка зберігається стародавнє Євангеліє часів першодрукарів.

ДОДАТОК: Відомості за встановленими формами⁶⁰.

Уповноважений Ради у справах релігійних культур при РНК СРСР по Ізмаїльській області

/Остапенко/ «10» XII-1945 року

№3

м. Ізмаїл

Державний архів Одеської області. Ф.Р-7746. Оп.1. Спр.118. Арк.63-74. Копія.

Текст надійшов до редакції 15.02.2026 / The text was received by the editors 15.02.2026

Текст затверджено до друку 02.04.2026 / The text is recommended for printing 02.04.2026

Текст опубліковано 30.05.2026 / The text was published on 30.05.2026

⁵⁸ Див.: Державний архів Одеської області. Ф.Р-7746. Оп.1. Спр.118. Арк.25-35. Документ не має датування, але можна впевнено зазначити, що готувався він не пізніше вересня 1945 р.

⁵⁹ Попри численні заяви ці ініціативи не були задоволені. В Жебріянах у 1946 р. відкрили школу церковного крюкового співу, в якій викладав брат настоятеля Вилківського монастиря Антоній Ізотов. Але й вона була стараннями уповноваженого, з залученням школи та райвиконкому, закрита.

⁶⁰ Державний архів Одеської області. Ф. Р-7746. Оп. 1. Спр. 118. Арк. 75-77. Відомості на 01.0.1946 р. про наявні культові споруди з вказівкою місця розташування, часу заснування, ПІБ священнослужителів та їх санів, освіти.